

A jezsuita szellem

Írta: GÁLFFY LÁSZLÓ S. J.

Öt világrészre terjedő, négyszáz éven át óriási arányokban hullámzó, rendkívül sokrétű működésnek éltető szellemét nem lehet néhány felszínes vonással megállapítani. Sokan igyekeztek világosságot deríteni a „jezsuita szellem” titkára, de vajmi gyakran a rend működésének inkább csak a külső, változatos tüneményeit hajszolták; érdekfeszítő adathalmazokkal és kápráztató pillanatfelvételeikkel legfeljebb annyit értek el, hogy a jezsuiták működésének irányító és hatóerői sokak szemében még talányszerűbbek lettek, mint azelőtt. Az ilyen felszínes leírások hasonlítanak ahhoz, mint amikor valamilyen műépítményről vagy hatalmas templomról úgy adunk ismertetést, hogy csak kívülről írjuk le annak méreteit és formáit, csak kívülről nézzük ablakfestményeit, de nem megyünk be a templomba. Pedig kívülről sok minden érthetetlen és láthatatlan, ami csak akkor lesz világossá, ha belülről próbáljuk nézni.

A Világmegváltó munkatársai

A jezsuita tevékenység éltető szellemét belülről vizsgálva, mindenekelőtt azt a kapcsolatot kell szemügyre vennünk, amelyben a Jézustársaság magának Krisztusnak személyével áll. Mi ennek a kapcsolatnak a jellegzetessége?

Talán az-e, hogy a jezsuiták bensőségessé, elevenné akarják tenni ezt a viszonyt? Nem, ebben megegyeznek minden komoly kereszténnyel. Az-e, hogy a jezsuiták Jézust állítják életük központjába, vagyis szívvel-lélekkel „krisztocentrikus” gondolkozásúak? Ez sem, mert minden kereszténynek, minél inkább tudatára ébred keresztény voltának, ilyennek kell lennie. Az „antropocentrikus” kereszténység: fából vaskarika.

Azt sem akarják a jezsuiták a többi keresztények és főleg a többi szerzetesek előtt a maguk számára lefoglalni és kisajátítani,

hogy csak ők Jézus igazi „társai”. Jézus minden kereszténynek született társa és testvére – se nascens dedit socium – sa „Jézustársaság” elnevezés semmiesetre sem óhajt ebben az irányban valami különleges kiváltságot tulajdonítani a rendnek. A jezsuiták nem tekintik magukat Jézus díszörségének, amely a díszhelyeket foglalja el Jézus mellett; nem akarnak az Úr ünnepi kísérete lenni, sőt külön fogadalommal kötelezik magukat, hogy például egyházi méltóságokat nem keresnek és nem fogadnak el. A jezsuiták Krisztus egyszerű, mindennapi *munkatársai akarnak* lenni, meg akarják vele osztani az ő egyszerű, szegény és áldozatos életét és azt a kelyhet is, amelyet az Úr a díszhelyekre kívánczó apostoloknak kínált, az üldöztetés és szenvedés poharát. Társul akarnak szegődni Krisztushoz, nemcsak a békés szemlélődés útján, nemcsak az angyalénektől zengő Betlehemben, nemcsak a csendes Názáretben, nem is csak Bethániában, hogy ott a nyugodt szemlélődés idilli fénye sugározza be lelkület. A táborhegyi Krisztus boldog látásában sem akarnak megpihenni és ott állandó hajlékot építeni. Hanem elkísérik Jézust az apostolokkal együtt a megváltói munka mezeire, hogy megvigyék és szétárszák az evangélium világosságát a föld minden részére és minden népére, hogy Krisztus királyi uralmát mindenütt diadalra vigyék.

A rendalapító úgy látta, hogy ebben az apostoli munkában Krisztus az ő követőinek nemcsak valamely részletmunkát szánt, hanem a mindenre kiterjedő, sokoldalú s az egész földkerekséget felölelő tevékenységet.

Szent Ignác sokáig hordozta lelkében ennek a hivatásnak gondolatát, sokszor tört elő szeretettől égő szívéből eget ostromló imádság ennek az eszmének megvalósításáért. Éppen mielőtt döntő fontosságú lépéseket tett Rómában a rend megalapítása érdekében, feszültség hevítette lelkét a vágy, hogy Jézus dolgozó társakul fogadja övéit az ő világmegváltó művében. Róma közelében a Stortakápolnában nemcsak boldogító biztosítékot kapott Istentől, hogy „Rómában kegyes lesz irántuk”, hanem Szent Ignác kijelentése szerint ott avatta a mennyei Atya őt és társait is az ő Fiának munkatársaivá és Jézus maga akkor fogadta őket királyi zászlaja alá.”

Szent Ignác számtalanszor visszatér erre az eseményre és azóta Jézust úgy tekinti és úgy állítja társai elé, mint „akivel együtt kell menniök, együtt kell dolgozniök és együtt kell szenvedniök”. Újból és újból kitör tettekrész szívéből a nagy kérdés, amit a lelkigyakor-

¹ Mon. Ign. IV. 2. 275.

latokban tanítványainak lelkébe is beleégetett: „Mit kell tehát *tennem* Krisztusért és mit érte szenvednem?”

Ha valahol, itt kell keresnünk a jezsuita működés szellemének a kulcsát.

Nem e fejezet feladata, hogy a jezsuita lelkiséget, vagyis a jezsuita léleknek Jézushoz való viszonyát részletesen ismertesse. Itt csak egy-két vonásban foglaljuk össze ezt a kapcsolatot. Ennek a kapcsolatnak legmélyebb eleme a mélységes imádás és tisztelet az istenemberi Király iránt, amely hódolat a szeretetteljes egyesülés legmagasabb fokával párosul, övéitől is azt kívánja Ignác, hogy a hódoló tiszteleten kívül meleg, szinte bizalmas viszonyt építsenek ki a lelkükben Jézus iránt. Jézus fölséges és félelmetes úr és bíró, de ugyanakkor végtelenül vonzó és szeretetreméltó vezér is (*amable y gracioso*), ahogy őt a két zászlóról szóló elmélkedésben Ignác jellemzi.

Hogy ez a belső szeretetközösség a Krisztus-Király és munkatársai között csakugyan elevenen él a rendben, leginkább abból a kifejezetten eucharisztikus szellemből világlik ki, amely a rendet kezdettől fogva eltöltötte. Századokon keresztül a jezsuiták voltak a gyakori és naponkinti szentáldozás legelszántabb, sokáig meglehetősen kivételes előharcosai; ők fáradoztak legtöbbit, hogy az őskeresztényeknek ezt a szent szokását a hívek közt újra meghonosítsák. Hallatlan nehézségeket, tömérdek ellentmondást kellett ezen a téren leküzdeniök. A rend alapítása idején a fényes, ünnepélyes templomi szertartások megvoltak ugyan, de az eucharisztikus élet mindenütt fagyoskodott, sőt sok helyen fagypontra alá süllyedt. Annyira ritkává lett a szentáldozás, hogy aki évenként egyszernél többször merészkedett az Úr asztalához járulni, gyanús hírbe keveredett, sőt eretneknek híresztelték.²

Szent Ignác és társai, még mielőtt papok voltak, maguk is gyakran, sőt naponta áldoztak. Elferdült gondolkozású katolikusok azt akkoriban forradalmi újításnak bélyegezték, főlháborodtak miatta és inkvizíció elé vitték az ügyet. Azonban néhány buzgó főpásztor, majd nemsokára az Egyház legfőbb tekintélye a jezsuitáknak adott igazat és a trienti zsinat az ő tanításaik alapján dicsérte és ajánlotta a híveknek a gyakori szentáldozást. De még azután is három és fél százados szívós küzdelembe került, míg a Társaságnak sikerült az egész világon elhárítani azokat az akadályokat, amelyeket a köny-

² *Cartas de San. Ign. II. pp. 517.*

nyelmu élet, a felületesen felfogott kereszténység és különféle tévtanok gördítettek az Eucharisztikus Király uralma elé.

Az örök korszerűség titka

Mi tette azt, hogy a Jézustársaság működése állandóan magán hordta a korszerűség bélyegét? Bizonytal az, hogy a Társaság tagjai maguk is iparkodtak mindig, a szó nemes értelmében korszerűek lenni s Jézus országát maguk közt, a maguk környezetében s a maguk világában felvirágoztatni. Nem távoli jövők eshetőségeit fürkésztek s nem is abban látták hivatásukat, hogy türelmesen várják a ritka és kivételes alkalmakat, mikor Krisztus királyságáért valami különöst és rendkívülit tehettek. Nem szövögettek elméleti, világhódító terveket, nem építettek légvárakat, nem valami rejtett „boldogok szigetén”, kivételesen kedvező szellemi viszonyok között akartak csekélyszámú, kivételes megáldottságú lelkek üdvösségén dolgozni, hanem a való életet ragadták meg s azt akarták visszahódítani Krisztusnak. Mégpedig mindenben, mindenütt, ahova csak juttatni munkája, szívük dobbanása elhatott. Nekik az egész világ kellett, mert Krisztusnak is az egész világ kell. Uralomra akarták juttatni Krisztust mindenütt, a mindennapi élet minden vonatkozásában, mint ahogy Krisztus a mindenség Királya, akinek minden világrészt, minden népet, minden lelket meg kell nyerni, nemcsak a jókat, hanem a gonoszokat is.

Jézus nem a múltba küldte ki munkatársait, nem is csupán a jövő szent eshetőségeit festette eléjük, hanem a ma, a mindennapi élet égető szükségleteinek lázas munkájába állította őket. Nem küldte ki munkatársait a világból, hanem beleküldte őket a világba, a nagy nyilvánosság elé, akár a „farkasok közé” is. „Amit nektek a sötétben mondok, mondjátok el fényes nappal, amit fülbesúgva mondok, azt hirdessétek a háztetőkről” (Mt. 10, 27). Azt kívánta, ne rejtsek véka alá az ő evangéliumának világosságát, hanem legyenek vele a „világ világossága”. Tüzet jött bocsátani a földre és mit akarkhat mást, minthogy az felgyulladjon! (Lk. 12, 49). Szent Ignác lánglelke elevenen visszhangozta ezeket a krisztusi szavakat, Ő is azt mondta társainak: „MenjeteK, gyújtátok lángra az egész világot!”

Ez a tűz, a Krisztus szeretetét egy egész világra szétlobbantó lángolás, lett a jezsuita tevékenység egyik legjellegzetesebb tünete. Ez a világot átfogó tűz sürgette és hajtotta munkába a jezsuiták tízezeit négy évszázadon át s állítja munkába ma is minden erejüket.

Krisztus Király országát terjeszteni, építeni, szilárdítani! Igaz, hogy munkánk csak csöpp a tengerben, a tengernyi gonoszsággal és tudatlansággal szemben, de ez sem béníthatja meg tevékenységünket; a szeretet tüze nem engedi, hogy erőink korlátoltsága miatt sopánkodjunk és meglévő erőinket is tétlenségre kárhoztatva, a nagy krisztusi munkát ábrándozó csodavárással elodázzuk.

A jezsuita tevékenység a jelennek él, de nem választja el azt a múlttól és a jövőtől, hanem ugyanakkor a múlt Krisztusából merít és a jövő Krisztusáért is dolgozik.

Vajjon ez a tevékenység megveti-e a szemlélődő élethivatást? Nem! A jezsuiták elismerik és Krisztus Szívével együtt érezve, nagyra becsülik némelyeknek azt az istenadta hivatását, hogy életüket kizárólag vagy főképen arra szenteljék, hogy a múlt Krisztusának evangéliumi képét tanulmányozzák, tisztaságában megőrizték és a keresztény világba sugározzák. Nagyra becsülik azokat is, akik főképen csak a jövő diadalmas Királyát látják Krisztusban és életüket imádságban, szemlélődésben és istentiszteletben töltik; akik a megváltás művét már jövő befejezettségében látják és Isten örök égi dicsőítését szinte elővételezik. Az ilyen lelkek a győzedelmes Krisztus túlvilági fényét vetítik zárandok életünkre, és a küzdő Egyháznak fáradozásait Királyunk örök dicsőségének misztikus felleobogtatásával könnyítik meg.

A Jézustársaság tagjai mint a tevékeny Krisztus munkatársai, nem vonnak le semmit azok életének szentségéből, akik a múlt és a jövő Krisztusát látják és szolgálják csendes, határozott, statikus keretekben. Ők azonban a maguk hivatásának a *szemlélődéssel párosult tevékenységet* látják, ahogy azt maga Krisztus Urunk is gyakorolta s amelynek révén az ő világmegváltói művének mindennapi folytatásán fáradoznak. A ma emberei akarnak lenni, bár szüntelenül az örökkévalóságnak élnek és dolgoznak, ahogyan maga az örökkévaló Krisztus is, aki ugyanaz tegnap, ma és mindenkor, igazán a ma emberévé lett, amidőn emberré lett, hogy az örökkévalóságot belevegítse a mulandó életbe. Krisztus magára vette a mulandó élet esélyeit, alkalmazkodott a változandó emberi élet szükségleteihez, segített ott és úgy, ahogyan és ahol időszerűnek tartotta. Az ő munkatársainak is az az élethivatása, hogy a változandó idő és tér viszonyai közt mindig Krisztus művét folytassák, hogy minden kort krisztusivá alakítsanak. És minél jobban élnek együtt Krisztussal, annál kevesebb a veszély, hogy a korszerű munkában elhalványul lelkük előtt Krisztus örökkévalóságának fénye. Minél korszerűbbek

Krisztus szándéka szerint, annál inkább dolgoznak az örökkévalóságnak.

Egyetemes szellem

Egyik szerzetesrend sem vett fel eredeti alkotmányába oly sokoldalú és univerzális tevékenységet, mint a jezsuitáké. Ez a tevékenység felöleli az evangélium hirdetését, védelmét, diadalravitelét, nemcsak itthon, hanem a földnek minden táján, nemcsak a keresztények, hanem a pogányok között; igehirdetésben, népmiszsiókban, lelkigyakorlatokban, az ifjúság oktatásában és nevelésében, az isteni tudományok mellett az emberi tudományok minden ágának művelésében; s e mellett a jezsuiták még az irgalmasság cselekedeteiből, a szeretetművekből és a szociális intézmények alapításából is mindig kivették a részüket. Diadalra juttatni Krisztus elveit a szellemi és erkölcsi világ egész mezéjén, az egyéni és magánéletben, a közgondolkodásban, kultúrában, a közéletben is, a nemzetek és országok viszonylataiban is: ez a jezsuiták célkitűzése. Valóban oly széles működési tér, amilyen széles maga a Krisztusország.

A rend tevékenységének ez az egyetemessége különösen a missziókban mutat már szinte szédületes sokoldalúságot, ott, ahol a jezsuiták teljesen szabadkezet kapnak lelki, szellemi és szociális erőik maradéktalan kibontására, s ahol a pogány népek testi-lelki elhagyatottsága legjobban lobbantja lángra az önfeláldozó lelkek apostoli szeretetét. A missziókban a hithirdetők csakugyan az elhagyatottakkal elhagyottak lesznek, a gyöngéssel gyöngék, a betegekkel betegek. Nemcsak arra törekszenek, hogy a vadon gyermekeit jó keresztényekké neveljék, hanem emberibb emberekké. Nemcsak tanítójuk és papjuk a népeknek, amelyeket gondoznak, hanem orvosaik, nevelőik, iparosaik és földművelőik, művészeik és építőmestereik, törvényhozóik, sőt ha kell, államalapítóik is, mint Paraguayban, amelynek dicső múltjára vonatkozólag nem ok nélkül mondták, hogy az a lehetetlenségek és utópiák megvalósítása volt. A jezsuiták tudtak mindenük lenni a négereknek, páriákká lenni a páriákkal, brahmánokká a brahmánokkal, mandarinokká, tudósokká, csillagászokká, művészekké és ezermesterékké a kínaiakkal.

De a jezsuiták tevékenységének univerzális jellegét nemcsak az a csodálatosan egyetemes munkaprogramm adja meg, amelyet mint a Világmegváltó munkatársai megvalósítani igyekeznek, hanem méginkább az az egyetemes világszemlélet és az az egyetemes ön-

feláldozás, amelyből az egyetemes munkaprogramm szükségképen származott.

Hogy mennyire teljes és egyetemes önátadást kíván Krisztus az övéitől, arra elég bizonyíték már az a mindenkinek szóló főparancs is, amelyben az Úr háromszorosan meghangsúlyozza a szerető odaadás teljességének szükségét: „Szeresd a te Uradat *teljes* szívedből, *teljes lelkedből* és minden erődből!” Azután: „Aki nem mond le *mindenről*... nem lehet az én tanítványom ...” – „Ha tökéletes akarsz lenni, add el *minden* vagyonodat... és kövess engem!”

Erre a *mindent* kívánó krisztusi szóra sokszoros és különösen örvendő visszhangot adtak Szent Ignác és társai. A jezsuiták életvilágában és irányelveiben feltűnően gyakran csendül meg az egyetemességnek és maximaiizmusnak jelszava, a „*minden*” és „*minél nagyobb*” szó.

„Nem szabad mást óhajtjunk és mást keresnünk, mint mindenben és minden által Isten nagyobb dicsőségét.” (Lelkigyakorlatos könyv.) „Minden rendetlen hajlamunkat ki kell irtanunk ... hogy *egyedül* azt kívánjuk és válasszuk, ami *inkább* célunkhoz vezet” . . . „Közömbösekké kell tennünk magunkat *minden* teremtménnyel szemben”, vagyis minden teremtmény fölé kell emelkednünk, hogy azokon keresztül is csak Istent keressük.

Ezeknek a mindent igénylő krisztusi szózatoknak visszhangja az a *Suscipe* imádság, amelyet a jezsuiták Szent Ignációl kaptak örökségbe s amely az ő családi fohászuk lett. Ebben a pársoros kis szövegben az önátadás egyetemes jellege hétszer ismétlődik.

Maga az igazi szerzetesi élet teljes odaadást jelent, s a jezsuiták ezt a szerzetesi eszményt mindig komolyan vették. A hármasszent fogadalmat maga a fogadalom szövege is teljes önfeláldozásnak, „holocaustumnak”: egészen eléggő áldozatnak nevezi. E fogadalmak lényege az, hogy az Isten szeretetének *minden* akadályát elhárítsák.

Az önátadás teljességét azonban az egyes fogadalmak külön is hangsúlyozzák. A szegénység az egyeseknek semmiféle anyagi rendelkezési jogot nem enged. A tisztaságban a legmagasabb fok van célul kitűzve, „hogy testük és lelkük tisztaságával az angyalok tisztaságát utánozzák”. Hogy a jezsuita engedelmesség milyen univerzális önátadást jelent, annyira közismert, hogy a rendet sokszor éppen e miatt támadták, pl. akár a „perinde ac cadaver” („mikéntha holttest lennének”) hasonlat miatt. Akik azonban komolyan veszik az egészen Jézusnak szentelt életet, azok nem akadékoskodnak és nem szörnyűködnek a „cadaver-engedelmesség” hallatára, hanem

megértik, hogy csak az élhet egészen Jézusnak, aki önmagának egészen meghalt. Szent Pál is ezt mondta: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem.”

Amúgy sem nehéz megérteni, miért kell önátadásunk egyetemes jellegénél főleg éppen az engedelmességet hangsúlyozni. Már a szentatyák ismételték, hogy sokkal könnyebb az embernek feláldoznia azt, *amije* van, mint azt, *ami*, vagyis önmagát. Az embernek kétségkívül nem a külső javai a legföltettebb kincse, nem is a teste, hanem a saját szabadsága, értelmes, személyes akarata. Jézus iránti önátadásunk is csak akkor lehet igazán teljes, ha akaratumat, személyiségünket is öneki szenteljük, szinte az övébe beleolvasszjuk, az övével egyesítjük; akár közvetlenül nyilvánul meg ez a jézusi akarat, akár csak közvetve, az Úr helyettesei, előljáróink által.

Akik így, teljesen átadják magukat Istennek és egészen Jézusnak élnek, azoknak lelkében kicsinyes emberi gondolatok helyett mindinkább Isten nagyobb gondolatai jutnak uralomra és a törpe emberi vágyak helyett a világot átfogó krisztusi vágyak érvényesülnek. A Jézusban és Jézusból való élet nem szűkíti be, hanem ellenkezőleg kitágítja világszemléletünket.

Ez az egészen Krisztusban élő világszemlélet ragyogott fel Szent Pálban, amikor ezt írta: „Adjatok hálát az Atyának, aki méltókká tett minket a szentek sorsában, a világosságban, és kiragadott minket a sötétség hatalmából és áthelyezett szeretett Fiának az orszá-gába .. . Ő a láthatatlan Isten képmása, elsősülött minden teremtmény előtt, mert benne teremtett minden az égben és a földön, a láthatók és a láthatatlanok. . . Minden őáltala és őérette teremtett ... Ő előbb van *mindennél* és *minden* öbenne áll fenn .. . Mert úgy tetszett az Atyának, hogy öbenne lakozzék *minden teljesség* ...” (Kol. 1.)

Szent Ignác lelke is Szent Páléhoz hasonlóan telve volt Jézussal. Ebből a teljességből született meg benne az a mindenséget egybefoglaló világszemlélet, amelynek Szent Ignác kivételes mestere, bajnoka volt. Már Manrézában látta, „miként származik *minden* az Istentől”. Sokat emlegetett látomásában a Cardoner-patak partján, „*minden* dolgot Istenben szemlélt és *minden* dologban Istent.” Látta, „miként ered *minden* Istentől és miként tér vissza *minden* Istenbe”. Nem győzi eléggé hangoztatni, hogy „*minden* dologban meg kell találnunk Istent” (hallar Dios en todas las cosas).

Ezt a mindent átfogó világszemléletet kapják Szent Ignác társai is a *lelkigyakorlatok* révén. Már ennek „fundamentuma”, „alapvető

igazsága” is hatalmas színopszis, roppant átmérőjű, egységes világkép, egyetlen grandiózus összefoglalása Istennek, embernek és minden teremtménynek. Krisztus Királyt is úgy állítja elénk Ignác, mint a mindenség örök Királyát, akinek uralmát az egész világra ki kell terjesztenünk.

Ebből az univerzális világszemléletből születik az *egyetemes munkaprogramm* azoknak lelkében, akik egészen Krisztusnak adták át magukat. Ebből a lelkületből pattant ki Ignác és a jezsuiták nagy életelve és jelszava: „*Mindent Isten nagyobb dicsőségére!*” Csak a rendi alkotmány szövegében 376-szor ismétli Szent Ignác ezt a jelszót és leveleinek özönében számtalanszor. Ez a királyi jelszó szüntelenül ott cseng a rendi szabályokban is különféle formában, századok óta visszhangzik a jezsuiták életében, ott fénylik templomaikon, házaikon és könyveiken és ösztönzi őket nemcsak arra, hogy mindent Isten dicsőségére tegyenek, hanem hogy mindenben az ő *nagyobb* dicsőségét szorgalmazzák. Ezért kell többi közt minden jezsuitának késznek lennie, hogy „a világ bármely tájára menjenek, ahol *nagyobb* a remény, hogy Istennek szolgálatot tehetnek”. (Szabályok.)

A valóságok érzéke

Azonban sem Krisztus Urunk, sem Szent Pál, sem Szent Ignác nem szánta ezt az egyetemes szellemet, ezt a mindenre kész lelkesedést felhőkben járó lelkendezésnek, fiatalos ábrándok kergetésének, sem pedig fékevesztett titánkodásnak. A *mindent* és a *minél nagyobb* kereső egyetemesség nem jelenthet vakon száguldó rajongást, amely mint a gátját átszakító áradat, csak újabb meg újabb partot tép, a helyett, hogy hasznos munkát végezne s hatalmas erejét gátak és zsilipek szabályoznák céltudatos erő kifejtésre. Az univerzális szellem csak akkor alkotó erő, ha a *valóságok érzéke* vezérli.

Semmi sem állt oly távol Szent Ignácától, a „santo della ragione”-tól, mint a pusztá költői ábrándozás vagy délibábkergetés. Megóvta őt ettől valóságérzete, amelyet szeges gonddal igyekezett övéibe is belenevelni. Nem azért lobbantotta bennük lángra a mindenre kész apostoli tüzet, hogy az azután garázdán romboló tűzvészé fajuljon, hanem hogy mint az evangéliumnak nyugodtan s változatlanul ragyogó világossága, a krisztusi szeretet állandó fényes hőforrása legyen.

Valóságérzéke diktálta Szent Ignácnak azt is, hogy övéinek lángbuzgalmát csodálatos okossággal vezérelje a kitűzött célok felé.

A fiatal rendtagokhoz intézett egyik levelében ezt írja: „Ne túlozzunk! Ezt az elvet ne feledjük még a jó dolgokban sem! Ahol nincs mérséklet, ott a jó is rosszá lesz, ott magából az erényből is hibák és rendetlenségek fakadnak... Az az erény ritkán tartós, amely nyugtalan hajszában akar érvényesülni. Ne legyünk olyanok, mint az a katona, aki annyi fegyvert rak magára, hogy végül egyiket sem tudja szabadon használni”. Szent Ignác épp ezért még a testi erőkre is gondol: „Mint hogy testestől-lelkéstől Isten tulajdona vagyunk, – írja Borgia Szent Ferencnek – egyikünknek sincs jogában testi egészségét oktalanul gyengíteni... Azért kérem, tartsa jókarban és gyarapítsa testi erejét. . . Azért kell a testről gondoskodni, mert a lélek eszközéül van rendelve és általa lesz alkalmassá az Úr szolgálatára.”,

Arra is gondja volt Ignácnak, hogy az okosság csak irányítsa, mérsékelje, de le ne törje és le ne lankassza a lángbuzgalmat. „Ritkán visznek végbe nagy és hősi dolgokat azok, akik túlságosan okosak akarnak lenni Isten szolgálatában. Aki vállalkozásának minden kis nehézségét és eshetőségét töprengő aggályoskodással kutatja, az bajosan alkot kiválót.”⁴

Ugyancsak ez a valóságérzék óvja meg Szent Ignácot és társait a pusztán esztétizáló vagy érzélgős lelkiiránytól, akár a saját benső életükben, akár a lelkek vezetésének munkájában. A valóságérzéke nem merő érzelmeket és szép elgondolásokat követel tőlük, hanem *tettek*, gyakorlatot. Azért nevezi Szent Ignác már Lelki gyakorlatait is *gyakorlatoknak*, és nem „*gondolatoknak*” vagy „*elmefuttatásoknak*” az örök célról, Krisztus szolgálatáról. A Krisztussal való együttélés és együtt dolgozás szerinte nem lehet csendes andalgás és idilli álmodozás, hanem mindenekelőtt kérlelhetetlen cselekvés, mindenekelőtt a lelkünk átformálása, krisztusivá alakítása. Fájdalmas vajúadás ez a „rég emberre” nézve, de szükséges, hogy megszülethessek és kialakuljon bennük az új, krisztusi ember. Ehhez komoly munka kell, sok akadály és ellenállás leküzdése, sok *gyakorlat*, kemény és mélyreható vésőütés, faragás, csiszolás.

A valóságok érzéke figyelmeztet arra is, hogy ne ábrándozzunk mindjárt az Istennel való egyesülés misztikus kegyelmeiről. Az ilyen ábrándozásoknak a jezsuita szellem túlságosan józan, úgyhogy e miatt egyesek még antimisztikusnak is nevezték Szent Ignácot az Egyház

³ O. Karrer: Briefe des hl. Ign. 48 és 115.

⁴ Nolarci, cap. ult.

egyik legnagyobb misztikusát. Helyénvaló ez a józan valóságérzék a misztika síkján is, amely a legnagyobb magaslatokra is elvezethet, de nem úgy, hogy csak éppen a vakító fényben szikrázó csúcsokat csillogtatja meg szemünk előtt. E helyett Szent Ignác azt az utat mutatja meg a magasságok felé, amely nemcsak kivételes embereknek szól, hanem mindenkinek s amely nem „kényelmes, hanem kemény, áldozatos és sokszor keserves, de biztosan vezet az Isten felé.

HOGY SZENT IGNÁC keveset szól a misztikáról, azt éppúgy nem lehet csodálni, mint azt, hogy Szent Pál vagy akár maga Krisztus Urunk sem beszél róla sokat. Szent Pál írásaiban és magában az evangéliumban is kevés szó esik a misztikus magaslatokról, de annál biztosabban tárul elénk bennük az oda vezető út. Az apostol feladata főként az, hogy fogékonyakká tegye a lelkeket a krisztusi kegyelem minél teljesebb befogadására. A misztika az isteni életnek sokkal inkább isteni módon való közlése, mintsem emberi magyarázatása. Szent Ignác és fiai a való élettel számolnak, amikor magát a misztikát is főként az apostoli élet szemszögéből tekintik. „Nem azért kell a misztikus kegyelmeket keresnünk, hogy gyönyörűséget találjunk bennük, hanem mert tudjuk, hogy nélkülük gondolataink, szavaink és cselekedeteink tökéletlenek, rendetlen önszeretettel keverték és hidegek. Azért kívánjuk tehát azokat, hogy *tetteink szeretettel* izzók legyenek; még világosabban és egyenesebben: hogy Istennek minél nagyobb *szolgálatát* mozdítsák elő.”⁸

Egy századdal Szent Ignác után Suarez azt állítja rendtársairól, a tevékeny élet apostolairól, hogy sok kiváló misztikust ismer köztük. De Ponte Lajos pedig, a rendnek szintén kimagasló egyénisége, azt mondja: „A misztikus kegyelmek az apostoli lélek tökéletes felkészültségének a koronája.”⁸

Ki is tudná mindig diadalmasabb tevékenységgel árasztani szét a világban Krisztus szellemét, mint az az apostoli lélek, aki legbensőbb egyesülésben él Krisztussal? Aki Szent Pállal elmondhatja: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem”? Ezt a szentpáli misztikát hordozta lelkében Szent Ignác. Kifelé inkább hűvös valóságérzéke ötlük szembe; ám ő is hasonlít azokhoz a magas hegyekhez, amelyeknek ormát állandó hó borítja és kristálytiszta hűs légkör övezi, de bensejükben tűzkohó ég: a misztikus szeretet tüze. A józanság magaslati légköre hűvös a kényelmes vagy a lágy természetűeknek, de frissítő és jótékony az edzett vagy magukat edzeni kívánó lelkeknek.

Megnyilatkozik a szentignáci valóságérzék abban is, hogy még

⁵ Szent Ignác Borgia Szent Ferenchez; Suau: Vie de St. François Borgia, 179.

⁶ Peters: Vers l'union . . . 229.

az istenfiúság boldogító tételét sem tárja elénk egyoldalúan csak a napsugaras, bájos és vonzó oldaláról. Az istenfiúság kegyelme csakugyan nem a mennyei Atya ránk ragyogó szeretetében való boldog sütkérezés, nem pusztá ringatózás a gyermeki bizalom és szeretet örömhullámain. Nem elkényeztetett gyermekei akarunk lenni a mennyei Atyának, akinek talán az a fő feladata, hogy önző és szeszélyes kéréseinket kiszolgálja. A mi mennyei Atyánk nem azért fogadott minket gyermekeivé, Fiának, a Világmegváltónak testvéreivé, hogy örökös lelki kiskorúságba rögzítsen minket, hanem hogy bevezessen és beavasson minket a Megváltó világot átfogó nagy gondolataiba, terveibe, művébe, fáradságos lélekmentő munkájának folytatásába, az áldozatos kereszthordozás misztériumába. Az istenfiúság által „*növekedniünk kell tökéletes férfivá egészen Krisztus teljességéig*” (Ef. 4, 13), hogy belenőjünk Isten-Fia szellemébe, hogy együtt éljünk Krisztussal és vele együtt folytassuk az ő tevékeny és áldozatos életét. Szent Ignác az istenfiúi életnek *inkább férfias és keresztes oldalát mutatja*, mint szelíd édességét. Pedig ő maga valóban akár himnuszokat zenghetett volna ennek az istengyermekségnek napsugaras oldaláról is, hiszen olyan kiváltóságos kegyelmeket kapott éppen a mennyei Atyára és a mi istenfiúi életünkre vonatkozólag, hogy naplótöredékének fennmaradt kicsiny része a maga mozaikszerű, szűkszavú, szaggatott formájában is valósággal a gyermeki lélek forrón ömlő szeretethimnusza a mennyei Atyához. A pároldalas kis töredékben ötvenszer említi az Atyát, aki „eltöltötte lelkét szeretetének édességével... és végtelen jóságában keblére vonta őt. . .”

Bármennyire vonzódott Szent Ignác egyénileg a *liturgikus istentisztelet* méltó külső fényéhez és bármennyire az Egyházzal való együttérzés szabályának hirdette, hogy nagyra kell becsülnünk az egyházi éneket, zoltárimát és hasonlókat, mégis a liturgia ünnepi részének különösebb művelését nem vehette fel munkaprogramjába, mert arra más, inkább szemlélődő szerzetek kaptak hivatást. Annál inkább tekintette övéi apostoli feladatának, hogy igehirdetéssel, népmisziókkal és oktatással vezessék a lelkeket a liturgikus élet szívéhez, az eucharisztikus Krisztushoz.

Szent Ignác valóságérzékének és egyetemes munkaprogramjának azonban alig van megkapóbb és egyénibb színezetű megnyilatkozása, mint az a *bölcs és számító mérlegelés*, amellyel Szent Ignác az apostoli munkák sorozatának szinte értékiskoláját állította fel s a rendi alkotmányban övéi számára zsinórmértékül rendelte.

Mivel a legegyetemesebb munkaprogramm sem ölelhet fel betűszerint mindent, amire az Isten országának védelme, terjesztése és felvirágoztatása szempontjából szükség van (mert hiszen erőink korlátoltak), azért Szent Ignác a rendi alkotmány 7-ik részében felállítja az apostoli munkák gyakorlati hierarchiáját: azt, hogy mit kell *inkább tenni* s mire erőnket s embereinket mindenekelőtt összpontosítani. Ezt a fejezetet joggal nevezték a szentignáci apostoli koncepció legklasszikusabb kifejezőjének. Itt arra oktatja Szent Ignác a fiait, hogy ha már válogatni kell és lehet az apostoli munkában, akkor mindenekelőtt oda kell az embereinket küldeni, ahol az illetők legjobban megfelelhetnek s legtöbbet tehetnek Isten dicsőségére. Nehezebb feladatokra válogatottabb embereket kell küldeni; olyanokra, amelyek nagyobb testi erőt is igényelnek, az erősebb és szívósabb szervezetűeket; nagyobb lelki veszélyek közé olyanokat, akik az ilyen veszélyek közt edzettebb ellenállóképességűek; előkelő és tanult emberekhez olyanokat, akik maguk is magasabb műveltséggel rendelkeznek, az egyszerű néphez olyanokat, akik ennek a nyelvét értik. Általában a munkák és feladatok közül azt kell előnyben részesíteni, amiből nagyobb és biztosabb haszon háramolhatik az Isten országára, ami általánosabb értékű, ami szélesebb hatású, ahol az ellenfél részéről nagyobb veszedelem fenyegeti a lelkeket és sürgősebb a segítség, vagy ahol kevesebb a munkaerő s elhanyagoltabb a munkatér, vagy amiből tartósabb haszon várható.⁷

Ez a körültekintő és józan számítás, ez a célirányos beosztás lett a jezsuita tevékenység egész szellemének legfőbb elve és jellemzője. Ez magyarázza meg azt is, hogy a Társaság számos olyan munkakört is magáénak vall, amely első látszatra talán nem a leg-sürgetőbb apostoli feladatokat tartalmazza s távolabbi elemzésben mégis a komolyabb és eredményesebb munka biztosítékát hordozza magában. Ha pl. a munkatér megválasztása főleg az egyes rendtagok, különösen a fiatalok saját tetszésére volna bízva, nagyon könnyen lehet, hogy a jezsuiták túlnyomó többsége a távoli missziókban keresne elhelyezkedést. Hiszen a pogány országok roppant lelki ínsége éppúgy missziós munkára hív, mint a rendkívüliség s a küzdelmesebb élet, amely a hithirdetői tevékenységet jellemzi. A Jézus-társaság csakugyan hatalmas arányban veszi ki részét a távoli missziós munkában; ma alig van szerzet, amely annyi hithirdetőt kül-

⁷ Constat. P. 7. c. 2.

dene ki a távoli világrészekbe, mint Szent Ignác rendje. Mégis a rendtagok nagyobb része itthon marad, s itthon működik. Miért? Bizonytal nem kényelemszeretetből vagy a missziók alábecsüléséből. Hanem abból a mélyebb meglátásból, hogy a hit fenntartása, védelme s fejlesztése a keresztény országokban a további hithirdetői munkának is központja és gyökere. Ezért is helyez oly nagy súlyt a Társaság az oktató-nevelő munkára a kollégiumokban, nagyon jól tudva azt, amit az Egyház ellenségei is észrevettek már, hogy az ifjúság nevelése a jövő irányításának biztosítéka.

A nevelési elvvel kapcsolatos egyébként az elit-képzés jelentősége is, amely a jezsuiták tevékenységének szintén minden időben egyik jellemző vonása volt. A vezető körök megnyerése Krisztusnak nem azért fontos szempont mindig a rend programjában, mert előkelőbb s választékosabb munkát jelent, hanem a szentignáci valóságérzetnek s az apostoli célkitűzésnek megvalósításaképpen, mert hiszen a vezető körök helyes lelki eligazodása egész környezetüknek üdvös irányítására kihatással van.

A jezsuiták humanizmusa

A jezsuita szellem egyik alkotóelemének nem ok nélkül tekintik sokan a jezsuiták *humanizmusát*.

SIESSÜNK MEGJEGYZENI, hogy a humanizmus szó nem csupán műveltséget vagy emberies jóságot és jótékonyságot jelez, hanem elsősorban azt, milyen szerepet tulajdonítunk egész világszemléletünkben az embernek.

A jezsuiták első látszatra bajosan lehetnek nagyvonalú viselői ennek az általánosabb értelemben vett humanizmusnak, hiszen azon az állásponton vannak, hogy az ember magában kevés, hogy minden értékét az Istentől kapta s feladata az, hogy mindenestől Isten szolgálatára, a krisztusi érdekek diadalravitelére szánja magát. Ez azonban rövidlátó következtetés. Tévedés azt hinni, hogy amikor magunkat egészen Krisztus önfeláldozó szolgálatára adjuk, akkor ezzel lemondunk az igazi humanizmus műveléséről: a saját magunk s emberi életünk tökéletesítéséről. Vajjon a belénk oltott krisztusi élet csak emberi és földi életünk rovására fejlődhetik? Úgyhogy minél krisztusibb életet élünk, annál inkább csökken bennünk emberi értékünk? Szó sincs róla!

A krisztusi életnek nincs szüksége arra, hogy az emberi életet, annak igazi, bár természetes értékeit lefokozza. Nem célja, hogy ellentétet támasszon az isteni és az emberi élet között, hanem ellenkezőleg, hogy összhangot teremtsen bennük. Nem emberi voltunk romjain akarja a krisztusi élet égbenyúló építményeit felemelni, hanem magát az emberi elemet tisztogatja meg, nemesíti bennünk és emeli az ég felé. Ez a felfogás az emberi képességeknek és természeti adományoknak nem alábecsülésére, hanem ellenkezőleg: helyes megbecslésére és elevenebb felhasználására vezet.

Ha nem így lenne, ha az emberi elemnek annál inkább el kellene tűnnie és megsemmisülnie, minél magasabbra fejlődik bennünk az isteni elem, akkor az Istenember maga sem lehetett volna és fejlődhetett volna igazi, tökéletes emberré. Pedig azzá lett. Az isteni életben való részesedés nem megnyomorítója, hanem felmagasztalója az emberi életnek.

Az egyetemes önátadás, egész emberi mivoltunk feláldozása a krisztusi élet szolgálatára éppen nem jelenti Krisztus munkatársaira nézve sem az emberi egyéniség és tehetség semmibe vételét, sem pedig azt, mintha az embert csak pusztá eszköznek kellene tekintenünk. Még Isten szemében s az isteni élet szempontjából sem pusztá eszköz az ember, annál kevésbé más, teremtett célok, például az állam vagy a faj szolgálatában.

A Lelkigyakorlatok szükségzavú könyvében, amelyet joggal tekintünk a jezsuita szellem legfőbb letéteményesének, van egy rövidke mondat, amelynek döntő jelentősége van a jezsuita humanizmus kérdésében. Az általános célkitűzés után – hogy az embernek Isten dicsőítése a végcélja – ott következik mindjárt az a mondat, hogy „mindaz, ami az emberen kívül a földön van, *az emberért* van teremtve, hogy őt célja elérésében segítse”. Ezt a mondatot egyes túlbuzgó bírálói nem találták elég tökéletesnek, elég szentnek és úgy szerették volna kijavítani, hogy *nem az emberért*, hanem közvetlenül Istenért van teremtve minden. Az ilyen kákán is csomót keresők talán még a Credót sem tartják elég tökéletesnek, mert ott is az áll, hogy Krisztus „*értünk emberekért és a mi üdvösségünkért*” szállt le az égből és megtestesült... (propter nos homines et propter nostram salutem); tehát ezt is ki kellene javítani, mert szerintük az Isten Fia nem miértünk, hanem Istenért szállt le az égből. Az ilyen mindent jobban tudók nem veszik észre, hogy Isten maga többre becsüli az embert, mint ők. Krisztus bizony nem pusztá eszköznek tekinti az embert, hanem célnak is, *akiért* önmagát és életét is odaadja, természetesen, végeredményben azért, hogy ezáltal is az Atyát dicsőítse.

Ennek a teremtett világot átfogó lelkigyakorlatos elvnek döntő jelentőségére élesen rávilágítanak korunk nagy szellemi harcai. Erre hivatkozik az utóbbi években többször is Krisztus helytartója: „Aç ember nem eszköz és nem lehet eszköz; *az ember cél*, természetesen nem végcél és nem legfelsőbb cél, mert az az Isten. De cél az ember a rajta kívül eső teremtett világ számára.”⁸ Nem az ember van pl. az államért, hanem az állam van az emberért, hogy annak egyéni és közösségi életét szolgálja. Még a közös jónak elvitázhatatlan felsőbbsege az egyéni javak fölött sem fokozza le az egyént

⁸ Ecclesiastica 1927. III.

puszta eszközzé. Minden, még az állam és a nemzet is az emberért van és az ember üdvösségéért, hogy az embert végcéljához, Isten dicsőítéséhez segítse. „Az Egyház elveti azt a felfogást, amely szerint a polgári társadalom vagy az állam önmaguknak elégséges és öncélú lények. Ilyen elvek mellett szinte szükségszerűen odajut az állam, hogy az ember személyes jogait támadja vagy megsemmisítse.” Krisztus helytartója hozzáteszi még, hogy ma többfelé mutatkozik hajlandóság arra, hogy azt a téves államelméletet hirdessék, amely szerint „az állam öncél és a polgárok csak az államért vannak; mindennek az államért kell lennie és az államban minden benne van.” Amióta XI. Pius pápa e szavakat évekkel ezelőtt mondta, azóta az események is mindjobban mutatják, mennyire igaza volt. Sajnos, Krisztus Egyháza az ember istenadta természetes jogainak megbecsülésében és védelmében ma sokféle meglehetősen magára marad.

Ebből a humanizusból érthető, miért oly következetes védői a jezsuiták a szabadakarat tanának és az egyén legszentebb jogának, a lelkiismereti szabadságnak, tudományos munkáikban éppen úgy, mint gyakorlati tevékenységükben. Ebből a szemszögből érthető, hogy az ú. n. molinizmussal kapcsolatban sem engedik kisémmizni, mint természetes adottságot a szabadakaratot. A sokszor félreértett probabilitizmus gyökerei is kapcsolatban vannak a lelkiismereti szabadság védelmével, amennyiben lelkiismereti kötelezettséget csak a törvény *biztos* jellegében, nem pedig pusztán valószínűségében láthatunk.

Az is a jezsuiták humanizmusából ered, hogy az emberi eszközöket jobban megbecsülték és minden lehető módon beállították Isten dicsőítésének munkálására, mint sokan mások. Krisztus az emberi elemet nem tartotta alkalmatlannak arra, hogy az isteninek hordozója legyen s azért az ő bajnokainak sem szabad alábecsülni az emberi erőket s elemeket, hanem azokat a lehető legnagyobb mértékben meg kell becsülniök s fel kell használniok. A jezsuiták ellenségei sokszor szemére vetették a rendnek, hogy mennyire emberi és természetes eszközökkel dolgozik, hogy mennyire a krisztusi cél szolgálatába hajt emberi érdeklődést s tehetséget, minden törekvést és kulturális igényt. De vajjon hiba ez? Nem arra ösztönzi-e a jezsuitákat univerzális szellemük, hogy Isten minél nagyobb dicsőségére minden lehető és megengedett eszközzel dolgozzanak? Ez nem az isteni cél lealacsonyítása, hanem az emberi erők felmagasztalása és

⁹ Acta A. S. 1926., XVIII. 53.

istenítése, s annak a világ megváltójának követése, aki nemcsak azzal szentelte meg az emberi létet, hogy maga is emberré lett, hanem azzal is, hogy mindenben alkalmazkodott hozzánk és hasonló lett hozzánk. Az Úr az üdvösség egész kérdését megoldhatta volna láthatatlan, szellemi úton-módon is. De ő megbecsülte az embert és hozzá való szeretetből nem átalott emberi eszközökhöz is nyúlni. Attól sem félt, hogy a legszentebb isteni misztériumokat lealacsonyítja, amikor emberi, anyagi hasonlatokkal igyekszik azokat érthetővé tenni. Hiszen elvégre még ezek az emberi hasonlatok, gondolatok és eszközök is végső elemzésben isteni gondolatok, amint-hogy az egész teremtett világ Isten gondolata.

Az apostoli alkalmazkodóképességnek is ez a legmélyebb, krisztusi megokolása. Amint Jézus tudott egészen galilei lenni a galileaiakkal, éppen úgy egészen kínai lett volna a kínaiakkal, indián az indiánokkal vagy európai az európaiakkal. A jezsuitáknak szemére vetették, hogy túlságosan alkalmazkodók az emberek s az egyes népek szokásaihoz, igényeihez, természetes hajlamaihoz. Lehet, hogy egyesek ebben az alkalmazkodó képességben és alkalmazkodó hajlandóságban esetenként túllépték a határt. De hogy az alkalmazkodási elv magában véve nemcsak az okosság és szeretet parancsa, hanem egy nagy krisztusi elv érvényesítése, a mondottak alapján aligha lehet kétséges.

A megértő krisztusi szeretetből fakad az a törekvés is, hogy Krisztus igáját ne tegyük nehezebbé, mint szükséges. Szent Ignác azt mondja: „Ne terheljük meg a lelkeket annyival, amennyit már nyugodtan el nem bírnak” (Annot. 18.). Aki ezt az elvet túlságos engedékenységnek tartja, vajjon mit szól az Krisztus szavához, amely szerint „az ő igája édes és az ő terhe könnyű”? Vagy ahhoz a másik krisztusi szóhoz, hogy a farizeusok „nehéz és elviselhetetlen terheket kötözgetnek és raknak az emberekre, de maguk egy ujjukkal sem akarnak azokon lendíteni” (Mt. 23, 4.)? Szent Ignác elve s tanítványainak megértő emberisége csak ennek a krisztusi szózatnak a visszhangja, nem pedig olcsó elvtelenség és félénk opportunizmus cselfogása.

Harcos szellem

Akiknek az a kitűzött céljuk, hogy az egész világot Krisztusnak meghódítsák, természetesen nem érhetik be azzal, hogy az apostoli munka terén pusztán szenvedőleges vagy védelmi álláspontra helyezkednek. Még ha ezt a világhódítást a legeszményibb

magaslatra, tisztán lelki síkra emeljük is, ahol tisztán csak a szellem fegyvereivel folyik a harc, a hódításhoz mégis csak harc kell. Több-kevesebb harcban a küzdő Egyház minden tagjának része van, nemcsak hogy saját magában juttassa uralomra Krisztust, hanem hogy hivatásának mértéke szerint hozzájáruljon Krisztus országának továbbterjesztéséhez. A küzdő Egyházban azonban nem mindenki hadakozik a küzdelem első sorában. Krisztus seregének vannak hadoszlopai, amelyeknek úgyszólván csak védelmi szolgálat a feladatuk, másoknak pedig szinte állandó imádságos őrszolgálat a hivatásuk. De vannak ebben a hadseregben természetesen tűzvonalban küzdő és előnyomuló csapatok is, az egész világ hódítására rendelt hadoszlopok. Pusztta védekezéssel, béketűrő szenvedéssel és otthonuknak idilli templomszerű kiépítésével világot hódítani még nem lehet.

Igaz, hogy Krisztus maga szenvedésével váltotta meg a világot, ez azonban nem azt jelenti, hogy *csak* szenvedéssel és áldozattal akarná a világot meghódítani. Az ő halálos áldozatából forrasozik ugyan minden felsőbbrendű életerőnk; mégis ezek a kegyelmi erők nem pusztán arra vannak szánva, hogy szenvedni tudjunk Krisztusért, hanem hogy tevékenyek legyünk érte s az ő országáért. Krisztus Urunk maga nemcsak szenvedett értünk, nemcsak szelíd volt s alázatos szívű, béketűrő és alázatos, hanem „hatalmas volt tetteiben és szóban Isten és az egész nép előtt” (Lk. 24, 19). Ezt a tevékeny, hódító szellemet sugározta bele apostolaiba is. Nem félt, hogy munkatársai megtántorodnak, amikor olyan hallatlanul merész és magasztos szavakban vetítette eléjük lelkeket hódító hivatásuk nagyságát. Csak ő merhette mondani gyarló embereknek, hogy „ü vagytok a világ világossága” (Mt. 5, 14), vagy hogy „a pogányok világosságává tettelek téged, hogy szolgálj az üdvösséget a föld végső határáig” (Csel. 13, 47). Olyan tetterős és hódító lelkületet kíván Krisztus az ő munkatársaitól, hogy nem áallja nekik azt mondani: még az ő saját, istenemberi sikereinél is nagyobbak lesznek az apostolok tettei és sikerei. „Aki énbennem hisz, az cselekedni fogja azokat a tetteket, amelyeket én cselekszem, sőt nagyobbakat is fog tenni azoknál” (Ján. 14, 12.).

Krisztus Egyháza tehát nemcsak szenvedő és vértanú Egyház, hanem tevékeny, hódító, harcos és diadalmas Egyház. Ezért kell Krisztus munkatársainak is hódító és harcos apostoloknak lenniök s ezért harcos szerzetesrend a Jézustársaság is.

Igaz, a jezsuiták ezt a harcos szellemet elsősorban önmagukon próbálják ki. A jezsuita lelki élet folytonos belső harc az emberi

gyarlóságok ellen; „*Agere contra*”, „*Vince teipsum*” (hass ellene, győzd le magad) és hasonlók itt a vezényszava. Szent Ignác is oda-tűzte állandó emlékezetül a Lelkigyakorlatok címlapjára a nyílt had-üzenetet a rendetlen önszeretet ellen: „Lelkigyakorlatok, amelyek által az ember *önmagát legyőzi*”. Ezzel a belső harccal azonban párhuzamos az apostoli harc is, amelyet a Krisztus királyságáról szóló elmélkedés oly elevenen állít szemünk elé. Krisztus itt harcra szólítja munkatársait a gonoszlélek ellen és az egész világ meghódítására hívja fel őket. Krisztus katonái tehát nem zárkozhatnak el jól kiépített fedezékekben, hogy az antikrisztusok támadásait hagyják elviharzni fejük fölött. Hódító munkát kell végezniök, hogy „mindenkit Krisztusnak megnyerjenek” (Fil. 3, 8.).

A TÁVOLÁLLÓK és meg nem értők szeretik sejtelmeskedve túlozni a jezsuita harcias szellemét. Még abban is valami különös harcias szellemet szimatolnak, hogy a Jézustársaság élén egy „generális” áll; holott ez a szó csak „egyetemes” rendfőnököt jelent s a legtöbb szerzetesrendben éppúgy megvan, mint a Jézustársaságban. Igaz, a jezsuiták erősen harcias rend, de ennek a harcnak célja s eszközei merőben lelkiek. A jezsuiták sok mindenért nem harcolnak, amiért mások, főképen ellenfeleik, ugyancsak ádáz harcokat vívnak. Nem harcolnak címekért, rangért, jövedelemért, tekintélyes állásokért, kitüntetésekért és méltóságokért, nem harcolnak anyagi javakért, élvezetekért s kényelmes életért. Azok a szenvedélyek és érdekek, amelyek miatt annyi gyűlölködés s háborúság folyik az egyéni és népek közt, a jezsuitákat érintetlenül hagyják. De igenis harcolnak a jezsuiták azért, amiért kevesen harcolnak: a kris/iasi igazság diadaláért a tévedéssel szemben, az igazságosság győzelméért az égbekiáltó igazságtalanságokon, az evangéliumi testvériség uralmáért az egyéni és faji önzés fölött, a krisztusi világfelfogás érvényesüléséért az élet minden viszonylatában. Harcolnak Isten jogaiért és az emberek igazi érdekeiért az önző, vak s magukat Isten fölé helyező világrontók ellen. Ha ezt a harcot abbahagynák, hűtlenek lennének Krisztus zászlájához, mert „Isten megsértését elhallgatni nagyon gonosz dolog”. („*Iniurias Dei dissimulare nimis impium est.*”¹⁰)

Ennek a harcos szellemnek fegyverei tisztán szellemiek: az igazság pajzsa, az evangélium szava, vagyis „Isten szava, amely áthatóbb minden kétélű kardnál és lehat az elmének és léleknek, az ízeknek és velőknek eloszlásáig” (Zsid. 4, 12). Az igazság fegyverét pedig Isten ereje, az áldozatos krisztusi szeretet ereje hordozza apostolaiban. Krisztus jezsuita munkatársai sohasem fordultak inkvizíciós eszközökhöz céljaik érdekében, legfellebb önmaguk szenvedtek tőlük. Aki inkvizítori képet fest a jezsuitákról, az képzeleg és

¹⁰S. Thomas II. II. q. 159. a. 1. ad 2.

mesét mond, ha egyébként a képzelet és regényírás terén mégolyan lángész is, mint Dosztojevszkij.

Harc ez, de amely a békével ölelkezik. A jezsuiták harcias szelleme örökre el van jegyezve a béke szellemével, aminthogy Királyuk is a béke Királya, a Princeps Pacis. Mégpedig nem csupán a túlvilági béke értelmében. A jezsuiták Krisztus békéjét nem hajlandók egyszerűen átutalni a túlvilágra, hogy ideleenn csak harc legyen béke nélkül. Minden lelki harcnak az a célja, hogy Krisztus békéje már itt a földön minél több embernek szívébe áradjon. Akik Krisztussal harcolnak, azoknak szívét béke és öröm tölti el. Szent Ignác maga a béke apostola volt s arra oktatta övéit, hogy lelkük igazi békéje tegyen tanúbizonyságot a bennük rejlő krisztusi élet őszinteségéről.¹¹

A béke és harc tehát megférhet egymással, mert különböző dolgokra vonatkoznak. Békességünk az igazságban, igazságosságban és szeretetben van, harcunk pedig a hazugság, igazságtalanság és gyűlölet ellen indul. Békénk és örömünk a lelkünkben uralkodó Krisztusban csúcsosodik ki, míg harcunk az antikrisztusi lelkület és istentelen világfelfogás ellen irányul. A béke és a szeretet egyesíteni akarja Krisztusban az embereket, a harc pedig a krisztusi testvériség akadályait akarja eltüntetni. Ebben az életben sem magunkban, sem másokban nem juttathatjuk ugyan oly zavartalanul és hiánytalanul uralomra a krisztusi élet békéjét, hogy soha többé semmi ellen se kelljen harcolnunk. De akármilyen ellentmondásnak lássék is, mégis igaz, hogy a Krisztus szándéka szerint vívott harc növeli bennünk Krisztus békéjét és fordítva: az igazi krisztusi béke szeretete fokozza Krisztus katonáiban a harc lendületét.

A szeretet szelleme

A jezsuita név annyira a katolikus harcias szellem hordozójaként él a köztudatban, hogy némelyek, ha a jezsuitákkal szemben a szeretet szelleméről esik szó, kételkedve csóválják fejüket. A jezsuiták és a szeretet? Buzgóság, harckészség, tudományosság, lelkesedés, önfeláldozás: igen. De szeretet? Ez csaknem különleges tartozéka a jezsuita szellemiségnek?

Akik így beszélnek, egyről megfeledkeznek: hogy a szeretet elsősorban nem érzélgés és nem lágy, puha, simogató szavak ismételtetése. Loyolai Szent Ignác maga figyelmeztet erre a sokszor

elfeledett igazságra Lelkigyakorlatos könyvének utolsó, gyönyörű elmélkedésében, amelyben az Isten szeretetéről van szó: hogy az igazi szeretet nem annyira érzelmekben s szavakban nyilvánul, mint inkább cselekedetekben. Érzelgős szeretet, szentimentalizmus és puhaság csakugyan nem fér meg a jezsuita szellemmel, de a tetterős, segíteni akaró, Istent s felebarátot valóban szívébe záró szeretet, valóságga azonos a szentignáci lélekkel.

Sokakat az téveszt meg, hogy általában nem tudják megegyeztetni a harcias szellemet a szeretet szellemével. A jezsuiták mindig az első sorban harcoltak minden tévedés és minden istentelenség ellen, s ebben a harcban sebeket osztottak és sebeket kaptak. Azért is közgyűlölet tárgya a Jézustársaság mindazok előtt, akik Isten országának ellenségei. Istennek s az Egyháznak ellenségei természetesen nem szerethetik Krisztus jogainak elszánt védelmezőit. De a tisztánlátók éppen e miatt a gyűlölet miatt csak annál jobban szeretik Szent Ignác rendjét.

A nagy francia katolikus vezér, Montalembert, nyíltan vallotta a luxemburgi törvényszék előtt (1844 május 8), hogy nem utolsó helyen éppen azért szereti a jezsuitákat, „mert az Egyház valamennyi ellensége oly izzó gyűlölettel lángol velük szemben”. Nem annyit jelent ez, hogy csak az lehet a jezsuiták ellensége, aki egyúttal az Egyháznak ellensége. De annyit igenis jelent, hogy miként Montalembert mondja, „az Egyháznak ellenségei mindig és mindenekelőtt a jezsuitáknak is ellenségei. Mindig őket sújtja az első ütés és éppen ez indítja a katolikusokat arra, hogy tiszteletükkel és bizalmukkal kitüntessék őket, mint az Egyház választott előcsapatát. Ellenségeink közül az őszintébbek ezt maguk is sokszor bevallották ... De főleg, amikor gyakorlatilag kezdtem a kérdést tanulmányozni s láttam, hogy az egész világon és az egész újkori történelemben, minden országban, kezdve Paraguaytól, fel egészen Brazíliáig, az Egyház összes üldözői, Pombal márkitól az orosz cárig, és minden tévedés, az istentagadástól a janzenizmusig, egyetért és összefog a jezsuiták ellen, együtt dolgozik az ő összetörésükön és kiűzetésükön; amikor láttam, hogy napjaink vallási harcai is pontosan ugyanezeket a tüneteket mutatják, akkor megállapítottam magamban, hogy ezekben az emberekben kell valami szent és titokzatos erőnek lenni, valaminek, ami megmagyarázza és megokolja oly különféle ellenségeiknek csodálatos megegyezését. A gyűlölet mindig világosan lát és ez az ösztönszerű gyűlölet feltétlenül elárulja, hogy akik az Egyházat szíven akarják sebezni, azoknak itt, ezen a ponton kell erejüket

megfeszíteniök. Íme, így és ezért lettem a jezsuiták híve és bámulója, miután előbb inkább ellenfelük voltam. És hála az Égnek, nem én vagyok az egyetlen, aki ezen az úton jártam.”

Azonban bizonyos ellenszenvet a jezsuitákkal szemben nem mindig csak az Egyház ellenségeinél találunk, hanem itt-ott katolikusoknál is. Mi az oka ennek? Mindenekelőtt bizonyos általános okok, főleg az, hogy hiszen a jezsuiták is gyarló emberek. Nekik is vannak hibáik, emberi fogyatkozásaik. Bármily becsületes erőfeszítéssel igyekszik is a rend a maga tagjait az emberi hibákból kiemelni, ebben az életben a tökéletességet senki el nem éri. Ezt őszintén és alázatosan be kell vallani. A jezsuiták maguk is annyira vallják ezt, hogy pl. a saját kiadású hatalmas történelmi forrásgyűjteményben – Monumenta historiae Societatis Jesu – maguk hozzák nyilvánosságra az olyan okmányokat is, amelyek az egyes rendtagok hibáit nyíltan feltárják.

Azzal az utópiával persze a jezsuiták sem áztatják magukat, hogy minden katolikus csak szeretheti őket. Még ha csupa oltárra emelhető szentek közt élnénk is e földön, még mindig meg kellene szivlelnünk Szent Pál figyelmeztetését, hogy: „egyik a másiknak terhét – gyöngéit és hibáit viseljétek el!” (Gal. 6, 2.).

HA A JEZSUITÁKKAL SZEMBEN néha mégis különös fokban mutatkozik bizonyos ellenszenv, annak határozott okát is adhatjuk. A jezsuitákat hivatásuk olyan különleges helyzetbe állította, amelyben velük szemben talán több súrlódási lehetőség támadhat, mint másokkal szemben. Akiknek az a hivatásuk, hogy egész életüket az oltár lépcsőjén vagy a cella csöndjében zavartalan Isten-imádásban töltsék, azoknak életében természetesen kevesebb ütközőpont adódik, mint az apostoli vállalkozások tágas, változatos és mozgalmas mezején. Akiknek az a hivatásuk, hogy a keresztény múlt szent emlékeit őrizzék vagy a diadalmas Egyház szerepét mintegy elővételezve állandóan a mindenség örök Királyát imádják, azoknak alig van alkalmuk arra, hogy a küzdő Egyház mindennapos harcában esetleg katolikus testvéreikkel is összekülönbözzenek, akár az apostoli tennivalók fontossága, akár a munka üteme és módszere dolgában. Aki magának az apostoli munkának terén is mindig ugyanazokhoz a tormákhoz, keretekhez és módszerekhez ragaszkodik, annak kevesebb alkalma van félreértések felkeltésére, mint annak, aki mindig a jobb, az időszerűbb formákat és eszközöket keresi, hogy Krisztus jogait és érdekeit minél hatékonyabban képviselje és minél szélesebb körben juttassa érvényre. Azok is ritkán vonják magukra embertársaik nehezítését, akik lehetőség szerint békében hagyják őket, néha talán a tévedés és a bűn csalfa békéjében is, míg azok, akik Isten parancsait kérlelhetetlenül s következetesen hirdetik és sürgetik, még ha az kellemetlen is, könnyebben magukra vonják mások nehezítését. Akik Istent a felhők mögé rejtik és csak mint távoli, titokzatos lényről ejtenek róla elvont, békés, költői szavakat, amelyek lehetőleg nem zavarják, hanem inkább elandalítják a lelkiismeretet, azok ellen sem zúdul könnyen támadás. De hamar

kész az ellenségeskedés azokkal szemben, akik a köztünk és velünk élő Krisztust hirdetik és Isten jogainak védelmében ezt a világot nem hajlandók az antikrisztusok prédájául hagyni. Sajátságos, ha néha még katolikus testvérek is akadnak, akik talán azért is neheztelnek, ha Krisztus munkatársai óvják aluszékony vagy hiszékeny testvéreiket a báránybőrbe bújt farkasoktól, a megtévesztő jelszavakat hangoztató álprófétáktól.

Némelyek azon évődnek, hogy a Lelkigyakorlatos könyv, a jezsuita szellemnek ez a fő letéteményese, miért oly száraz, miért nem beszél többet a szeretetről s miért nem sugároz több melegséget? Ez a felfogás azonban a Lelkigyakorlatoknak csak felszínes ismeretéből eredhet. A Lelkigyakorlatok könyve a pápák tanúsága szerint is több lélekkel szeretettette meg Istent, mint amennyi betűje van. Ez a könyv, igaz, nem zeng ékes dithirambuszokat a szeretetről, mégis egész lényege csupa szeretet, mert hiszen az a célja, hogy az igazi, nagy, áldozatos Krisztus-szeretetre s ezen keresztül az embertárs tevékeny szeretetére tanítsa meg a lelkigyakorlatozót. Figyeljük csak meg, maga a Miatyánk sem említi szósz szerint a szeretetet, pedig ugyancsak szeretetből, az Isten Fia végtelen szeretetének teljességéből fakad és tökéletes szeretetre is tanít, amikor minket mennyei Atyánk dicsőítésére és szent akaratának teljesítésére nevel. A szentmise sem áradoz a szeretet érzelmeiben, sőt a „szeretet” szó elő sem fordul a mise legszentebb, állandó részében, a Kánonban, mégis a mise a végtelen isteni szeretetnek legfölségesebb áldozata és a mi Krisztus-szeretetünknek fő forrása. Nem is attól függ az igazi szeretet foka, hogy mily gyakran és mily ékesen *szólunk* róla, hanem hogy milyen tevékenyen és áldozatosan *gyakoroljuk* azt. „Ne szeressünk szóval, se nyelvvél, hanem cselekedettel és igazsággal” (1 Ján. 3, 18.). A végítélétről is azt tanítja Krisztus, hogy ott a végső és legfelsőbb fórum előtt az lesz az ítélet döntő mértéke, hogy *cselekedeteinkkel* mennyire szerettük Istent mindenkiben, még legkisebb embertársainkban is.

Szent Ignác is erre a nem szentimentális, hanem erős, cselekvő, áldozatos szeretetre nevelte fiait.

Ha pedig a szeretetnek ezt a krisztusi zsinórmértékét alkalmazzuk a történeti Jézustársaság fiaira, valóban nem lehet szerénytelen öntúlbecsülés, ha azt hisszük, cselekedeteik mértéke szerint nekik is azt mondhatja ma Krisztus, amit egykor apostolainak mondott: „*Ti szerettetek engem*” (Ján. 16, 27). Hiba és tökéletlenség van itt is természetesen; mégis ha Krisztus a tetterős szeretetet jelölte meg

övéinek ismertetőjeléül, akkor a Jézustársaság ezt az ismertetőjegyet kétségtelenül a homlokán viseli.

„Ti szerettetek engem” . . .

Nincs is vigasztalóbb vagy felemelőbb tudat az Úr Társaságának fiaira nézve, mintha magukra alkalmazhatják Jézusnak eme szavait: „Ti szerettetek engem!” s ha nehéz és küzdelmes életük során állandóan a fülükbe csenghet az üdvözítő biztató szózata!

Mintha azt mondaná fiainak: amikor a mulandó dolgok szeretetéből kibontakozva, az isteni szeretet akadályait elhárítva, az evangéliumi tanácsok útján hozzám szegődtek, hogy egészen nekem éljetez és az én világot üdvözítő munkámban részt vegyetez: *szerettetek engem!* Szerettetek engem, amikor velem együtt szegény, tiszta és engedelmes életet éltetek, amikor szentek, szentéletű szerzetesek és hőselkű apostolok egész légióit neveltetek nekem, akik életük példájával és munkájukkal oly számtalan sok lelket gyullasztottak szeretetre irántam. *Szerettetek engem,* amikor kezdettől fogva oly lelkesen küzdöttetek az akadályok ellen, amelyek híveimet éppen attól a Szentségtől tartották távol, amelyben az én végtelen szeretetem legnagyobb kincseit árasztottam ki rájuk és amelyben nemcsak jelen akarok lenni enyéim között, hanem minél gyakrabban egyesülni is óhajtok velük a szentáldozásban! *Szerettetek engem,* amikor szembeszállva a közöny, a félreismerés és rosszakarat minden akadályával, négyszáz év óta mindig az elsők között buzdítottátok a híveket a gyakori szentáldozásra és templomaitok mindenütt, ma is, elől járnak az eucharisztikus élet s a vele kapcsolatos Szent Szív-tisztelet gyakorlásában. *Szerettetek engem,* amikor nem engedtetek, hogy beteges és torz tévtanok meghamisítsák a végtelenül szerető Isten képét és holtra fagyasszák az Isten iránt való bizalmat és szeretetet; lelkesen teljesítettetek kívánságomat és apostolaivá lettetek Szívem tiszteletének.

Szerettetek engem, amikor a gyermekeket s az ifjúságot hozzám vezettetek, hogy tanításaimat a lelkükbe áraszátok, szeretetemet szívükbe ültessetek; amikor liliomoslelkű Alajosokat, Szaniszlókat és Jánosokat neveltetek és vezérlő csillagok gyanánt állítottátok őket az ifjúság elé. *Szerettetek engem,* amikor a lélekgyilkos korszellem romboló mozgalmaival szemben megvédtetek az ifjúság keresztény nevelésének jogát, védtetek az én jogaimat a nevelés, az iskola és az ifjúság körül, amikor a gyermekeket már zsenge

koruktól szeretetem szentségéhez vezettétek és isteni Szívem apostolaiivá, testőreivé, gárdistáivá és Szűzanyám lovagjainvá neveltétek őket. *Szerettetek engem*, amikor oly sokan közületek töltötték egész életüket a nevelés és tanítás igénytelen, egyhangú és áldozatos munkájában.

Szerettetek engem, amikor igazságaimat, evangéliumomat hirdettétek szószéken és iskolákban, lelki gyakorlatokban és népmisziókban, egyesületekben és gyűléseken, szóval és írásban és az eszme-terjesztés minden eszközével; amikor a krisztusi testvériség nagy elveit és követelményeit hirdettétek, hogy a szegényekben *engem* tápláljanak, *engem* ruházzanak és nekem adjanak emberhez méltó megélhetést. *Szerettetek engem*, amikor „elmentetek az egész világra és hirdettétek az evangéliumot minden népnek”. És Xavéri Ferencek támadtak köztetek, akik egész világrészeken gyűjtötták fel az én világosságomat és árasztották szét az én szeretetemet az elhagyott népekre. Emberfölötti fáradtságok, nélkülözések és szenvedések közepette, sokszor férfikorotok legszebb virágában törtetek le szeretetem szolgálatában. *Szerettetek engem*, amikor névtelenül és ismeretlenül ott sugározhattatok az én szeretetemet Afrika vadonjaiban és Brazília gyilkos éghajlatú őserdeiben, a sivatagok elhagyatottságában, vagy az örök hó és jég országáiban. Hithirdetőitek áldozatos élete valóságos szakadatlan szeretet-himnusz: a tetterős, apostoli szeretet el nem némuló himnusza.

Szerettetek engem a betegekben és elhagyatottakban, akiket itthon és a távoli országokban alapítótok példájára különös gonddal kerestek fel; amikor Kláver Pétereket neveltek, a legnagyobb testi-lelki ínség gyámolítóit, akik betegápolók és hithirdetők egyszerre, s akik a legmegvetettebb népnek, a négereknek, mindenük lettek, hogy őket az üdvösségnek megnyerjék. *Szerettetek engem*, amikor Kláver példáját követve, máig oly nagy számmal mentek el akár az emberiség kilököttjeihez is, a bélpoklosok közé, vagy pedig Cayenne fegyenctelepeire és ördög-szigetére. Még az Istentől elrugaszkodott gonosztevők is álmétkodtak, hogy íme, akadnak, akik irántuk való szeretetből – vagyis irántam való szeretetből – önként eljöttek hozzájuk, hogy enyhítsék gyötrelmeiket és segítsenek szegény leikükön. „Legalább most már nem pusztulnak el itt úgy, mint a barmok; - mondogatták – hiszen, ha ezek az atyák nem szeretnének miEket, nem jöttek volna ide, hogy velünk szenvedjenek.” Cayenne temetőiben egyedül 1853-tól 1856-ig tizenegy élete virágában elhunyt jezsuitának sirkeresztje hirdeti a krisztusi szeretet hősiességét...

A Zambezi partvidéken pedig a közelmúltban, két évtized alatt, 60 jezsuita hithirdető sírja domborult, közte két magyaré; valamennyi javakorában szállt sírba, mert mindene akart lenni a szegény néger népnek ... Vagy a kvangói misszióban! Ahol a rend tagjai 1892-ben kezdték meg az élethalálharcot a pogányság sötétsége és a leggyilkosabb járvány, az álomkór ellen. 13 év alatt a lakosság egyhetedére apadt le; a jezsuiták is sorra haltak. De mindig jöttek újak és egyre többen jelentkeztek önkéntesül erre a halálmezőre. Ápolták a betegeket és kápolnákat építettek, amelyek a rohamos halálozás folytán hamarosan árván, üresen maradtak s csak az oroszlánok és fehér hangyák tanyáztak bennük. 1910-ben a központban, Kizantuban és környékén a lakosságnak már 80 százaléka elpusztult. A misszionáriusok is egyre haltak... A szeretet apostolainak lelkében hányszor merülhetett fel a gondolat, érdemes-e annyi ifjú pap drága életét feláldozni a menthetetlen vállalkozásért? De minden okoskodáson győzött a szeretet ereje. Megfogadták, hogy nem hagyják el a haldokló népet, amelynek egyetlen vigasza, hogy a krisztusi szeretet, íme, itt virraszt szörnyű kórságuk fölött. A jezsuiták tovább gyógyítottak, tovább építettek, és tovább vigasztaltak, és végre is lehetővé lett a lehetetlen: az öldöklő betegséget sikerült végleg lefékezniük. A temetők országában ma virágzó élet pezseg, itt legnagyobb a születések száma és itt érlelődik a hit és szeretet munkájának legszebb reményekre jogosító gyümölcse. A hősiesség szeretet már túlnyomó részben kereszténnyé tette az egykori halálmezőt, a ma nagyszerűen fellendült kvangói missziót. ..

„*Szerettetek engem*”, mondja Jézus biztonnyal az ő kis seregének: szerettetek vértanúitokkal, azoknak nagy seregével! Nagyobb bizonyosságot nem tehetett az én nevem Társasága az irántam való szeretet mellett, mint azzal, hogy sohasem fogy ki közülük azok sora, akik vérükkel pecsételik meg hozzám való hűségüket. Akár az oltárra emelve tisztelik őket, akár ismeretlenek maradnak, akár egyenesen a hit védelmében ontották vérüket, akár a szeretet gyakorlásában, akár rejtett, vértelen vértanúságban, felőrlő lélekszolgálatban és munkában. ..

„*Szerettetek engem*”, mert kitarthatok velem megpróbáltatásaimban” (Lk. 22, 28). Boldogok vagytok, mert üldöztetést szenvedtetek az én nevéért.

Akik ennyire szeretik Jézust és az ő népét, s ennyire feláldozzák magukat értük, azokat valóban nem érheti az a vád, hogy nincs meg bennük Krisztus szeretetének szelleme. .. Nem ellágyult, nem

áradozó szeretet ez, hanem a szentek, hősök, katonák és apostolok szeretete: kemény, komoly, égő és lankadatlan lángolás

A négyszáz éves jubileumát ünneplő Társaság nem is kér más ünnepi ajándékul Krisztustól, mint hogy tartsa meg fiait továbbra is abban a szellemben, amelyet a lelkigyakorlatos elmélkedéseken s a rendalapító lánglelkén keresztül sugározott bele a rend fiaiba az elmúlt négyszáz év folyamán.